

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
MANUEL CAMPOS SÁNCHEZ-BORDONA
της 2ας Δεκεμβρίου 2021¹

Υπόθεση C-645/20

V A,
Z A
κατά
TP

[αίτηση του Cour de cassation (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Γαλλία)
για την έκδοση προδικαστικής απόφασης]

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαστική συνεργασία σε αστικές υποθέσεις –
Διεθνής δικαιοδοσία σε υποθέσεις κληρονομικής διαδοχής – Επικουρική διεθνής δικαιοδοσία –
Συνήθης διαμονή του κληρονομούμενου σε τρίτο κράτος κατά τον χρόνο του θανάτου –
Κληρονομούμενος υπήκοος κράτους μέλους με περιουσιακά στοιχεία στο κράτος αυτό –
Υποχρέωση του δικαστηρίου να διαπιστώσει αυτεπαγγέλτως τη διεθνή δικαιοδοσία του»

1. Το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Γαλλία) ερωτά το Δικαστήριο εάν οι αρχές κράτους μέλους² στο οποίο υφίστανται περιουσιακά στοιχεία του θανόντος υποχρεούνται να διαπιστώσουν αυτεπαγγέλτως τη διεθνή δικαιοδοσία τους να αποφανθούν επί του συνόλου της κληρονομικής διαδοχής, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 10 του κανονισμού 650/2012.
2. Οι αμφιβολίες ανακύπτουν στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ των τέκνων θανόντος Γάλλου πολίτη, του οποίου η τελευταία συνήθης διαμονή στη Γαλλία αμφισβητείται, και της συζύγου του τελευταίου (όχι όμως μητέρας των πρώτων) κατά τον χρόνο του θανάτου του, με αντικείμενο κληρονομικά δικαιώματα.
3. Ουδείς εκ των διαδίκων αμφισβητεί την ιθαγένεια του θανόντος κατά τον χρόνο του θανάτου, ούτε ότι ήταν ιδιοκτήτης ακινήτου στη Γαλλία. Η διαφορά επικεντρώνεται αποκλειστικώς στον τόπο όπου είχε τη συνήθη διαμονή του όταν απεβίωσε.
4. Πρωτοδίκως, γαλλικό δικαστήριο κήρυξε εαυτό αρμόδιο να επιληφθεί της αίτησης που υπέβαλαν τα τέκνα του θανόντος, τα οποία ζητούσαν τον διορισμό διαχειριστή κληρονομίας.

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ισπανική.

² Χρησιμοποιώ στο εξής την έκφραση «κράτος μέλος» για να αναφερθώ στα κράτη που δεσμεύονται από τον κανονισμό (ΕΕ) 650/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Ιουλίου 2012, σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, την αποδοχή και εκτέλεση δημόσιων εγγράφων στον τομέα της κληρονομικής διαδοχής και την καθιέρωση ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου (ΕΕ 2012, L 201, σ. 107). Δεν δεσμεύονται η Δανία και η Ιρλανδία· το Ηνωμένο Βασίλειο, το οποίο κατά τον χρόνο θανάτου του κληρονομούμενου αποτελούσε μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ουδέποτε δεσμευόταν από τον κανονισμό.

5. Κατ' έφεση, ωστόσο, το επιληφθέν δικαστήριο έκρινε ότι τα γαλλικά δικαστήρια δεν είχαν διεθνή δικαιοδοσία επί του συνόλου της κληρονομικής διαδοχής, καθόσον ο θανών είχε την τελευταία διαμονή του στο Ηνωμένο Βασίλειο.

6. Κατ' αναίρεση, οι αναιρεσείοντες υποστηρίζουν ότι, εν πάση περιπτώσει, τα γαλλικά δικαστήρια όφειλαν να κηρύξουν αυτεπαγγέλτως τη διεθνή δικαιοδοσία τους, ζήτημα το οποίο αποτελεί το αντικείμενο του ερωτήματος του αιτούντος δικαστηρίου.

I. Το εφαρμοστέο δίκαιο. Ο κανονισμός 650/2012

7. Η αιτιολογική σκέψη 7 διαλαμβάνει τα ακόλουθα:

«Θα πρέπει να διευκολυνθεί η ομαλή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς μέσω της εξάλειψης των εμποδίων για την ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών, οι οποίοι αντιμετωπίζουν σήμερα δυσκολίες στην προσπάθειά τους να ασκήσουν τα δικαιώματά τους στο πλαίσιο μιας κληρονομικής διαδοχής που έχει διασυννοριακές επιπτώσεις. Στον ευρωπαϊκό χώρο δικαιοσύνης, οι πολίτες θα πρέπει να μπορούν να οργανώσουν εκ των προτέρων την κληρονομική τους διαδοχή. Θα πρέπει να κατοχυρώνονται με αποτελεσματικότητα τα δικαιώματα των κληρονόμων και των κληροδόχων, των άλλων οικείων προσώπων που σχετίζονται με τον θανόντα, καθώς και των κληρονομικών δανειστών.»

8. Η αιτιολογική σκέψη 23 έχει ως εξής:

«Λαμβανομένης υπόψη της αυξανόμενης κινητικότητας των πολιτών και προκειμένου να διασφαλιστεί η ορθή απονομή της δικαιοσύνης στην Ένωση και η ύπαρξη ουσιαστικού συνδετικού στοιχείου μεταξύ της εκάστοτε κληρονομικής διαδοχής και του κράτους μέλους όπου ασκείται η διεθνής δικαιοδοσία, ο παρών κανονισμός θα πρέπει να ορίζει ως γενικό συνδετικό παράγοντα για τον προσδιορισμό τόσο της διεθνούς δικαιοδοσίας όσο και του εφαρμοστέου δικαίου τη συνήθη διαμονή του κληρονομούμενου κατά το χρόνο του θανάτου [...]».

9. Η αιτιολογική σκέψη 27 διαλαμβάνει τα ακόλουθα:

«Οι κανόνες του παρόντος κανονισμού έχουν σχεδιαστεί κατά τρόπο ώστε να εξασφαλιστεί ότι η αρχή που επιλαμβάνεται της κληρονομικής διαδοχής θα εφαρμόζει, ως επί το πλείστον, το δικό της δίκαιο. Ο παρών κανονισμός συνεπώς προβλέπει σειρά μηχανισμών οι οποίοι θα εφαρμόζονται όταν ο κληρονομούμενος έχει επιλέξει ως το δίκαιο που διέπει την κληρονομική διαδοχή του το δίκαιο του κράτους μέλους του οποίου ήταν υπήκοος.»

10. Η αιτιολογική σκέψη 30 έχει ως εξής:

«Προκειμένου να εξασφαλιστεί ότι τα δικαστήρια όλων των κρατών μελών μπορούν, για τους ίδιους λόγους, να ασκούν διεθνή δικαιοδοσία ως προς την κληρονομική διαδοχή προσώπων τα οποία δεν έχουν τη συνήθη διαμονή τους σε κράτος μέλος κατά το χρόνο του θανάτου, ο παρών κανονισμός θα πρέπει να απαριθμεί εξαντλητικά, κατά σειρά προτεραιότητας, τους λόγους για τους οποίους μπορεί να ασκείται αυτή η επικουρική διεθνής δικαιοδοσία.»

11. Η αιτιολογική σκέψη 43 διαλαμβάνει τα ακόλουθα:

«Οι κανόνες περί διεθνούς δικαιοδοσίας που θεσπίζονται [με] τον παρόντα κανονισμό μπορούν, σε ορισμένες περιπτώσεις, να οδηγήσουν σε μια κατάσταση, κατά την οποία το αρμόδιο για την κληρονομική διαδοχή δικαστήριο δεν θα είναι εις θέση να εφαρμόσει το δικό του δίκαιο [...]».

12. Η αιτιολογική σκέψη 57 υπενθυμίζει τα εξής:

«Οι κανόνες περί σύγκρουσης δικαίων που ορίζονται στον παρόντα κανονισμό μπορούν να οδηγήσουν στην εφαρμογή του δικαίου τρίτου κράτους. Στις περιπτώσεις αυτές, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι κανόνες ιδιωτικού διεθνούς δικαίου της νομοθεσίας αυτού του κράτους. Εάν οι κανόνες αυτοί προβλέπουν την αναπαραπομπή (renvoi) είτε στο δίκαιο κράτους μέλους είτε στο δίκαιο τρίτου κράτους που θα εφαρμόζε το δικό του δίκαιο στην κληρονομία, η παραπομπή αυτή θα πρέπει να γίνεται δεκτή ώστε να εξασφαλιστεί η συνοχή σε διεθνές επίπεδο [...]».

13. Το άρθρο 4 («Γενική διεθνής δικαιοδοσία») ορίζει τα ακόλουθα:

«Τα δικαστήρια του κράτους μέλους στο οποίο ο θανών είχε τη συνήθη διαμονή του κατά τον χρόνο του θανάτου έχουν διεθνή δικαιοδοσία να εκδικάσουν την υπόθεση κληρονομικής διαδοχής στο σύνολό της.»

14. Το άρθρο 10 («Επικουρική διεθνής δικαιοδοσία») έχει ως εξής:

«1. Οσάκις η συνήθης διαμονή του θανόντος κατά τον χρόνο του θανάτου δεν βρισκόταν σε κράτος μέλος, τα δικαστήρια ενός κράτους μέλους στο οποίο βρίσκονται τα περιουσιακά στοιχεία της κληρονομίας έχουν παρ' όλα αυτά διεθνή δικαιοδοσία να εκδικάσουν την υπόθεση κληρονομικής διαδοχής στο σύνολό της εφόσον:

α) ο θανών είχε την ιθαγένεια του συγκεκριμένου κράτους μέλους κατά το χρόνο του θανάτου, ή αλλιώς·

β) ο θανών διατηρούσε την προηγούμενη συνήθη διαμονή του στο συγκεκριμένο κράτος μέλος, υπό την προϋπόθεση ότι, κατά τον χρόνο που επελήφθη το δικαστήριο, δεν έχει παρέλθει περίοδος μεγαλύτερη της πενταετίας από τη στιγμή που μεταβλήθηκε η εν λόγω συνήθης διαμονή.

2. Σε περίπτωση που κανένα δικαστήριο κράτους μέλους δεν έχει διεθνή δικαιοδοσία σύμφωνα με την παράγραφο 1, τα δικαστήρια του κράτους μέλους στο οποίο βρίσκονται τα περιουσιακά στοιχεία της κληρονομίας έχουν παρ' όλα αυτά διεθνή δικαιοδοσία να αποφανθούν σχετικά με αυτά τα περιουσιακά στοιχεία.»

15. Το άρθρο 15 («Έλεγχος της διεθνούς δικαιοδοσίας») προβλέπει τα εξής:

«Το δικαστήριο κράτους μέλους που επιλαμβάνεται υποθέσεως κληρονομικής διαδοχής για την οποία δεν έχει διεθνή δικαιοδοσία δυνάμει του παρόντος κανονισμού κηρύσσει αυτεπάγγελα εαυτό αναρμόδιο.»

16. Το άρθρο 20 («Οικουμενική εφαρμογή») διαλαμβάνει τα ακόλουθα:

«Δίκαιο που καθορίζεται από τον παρόντα κανονισμό εφαρμόζεται ακόμη και αν δεν πρόκειται για δίκαιο κράτους μέλους.»

II. Τα πραγματικά περιστατικά, η διαφορά και το προδικαστικό ερώτημα

17. Ο ΧΑ, Γάλλος υπήκοος, απεβίωσε στη Γαλλία στις 3 Σεπτεμβρίου 2015, αφήνοντας κληρονόμους του τη σύζυγό του, ΤΡ και τα τρία τέκνα του από τον πρώτο γάμο, ΥΑ, ΖΑ και ΒΑ (στο εξής: ομόδικοι Α).

18. Οι ομόδικοι Α υπέβαλαν αίτηση κατά της ΤΡ ενώπιον του προέδρου του tribunal de grande instance (πολυμελούς πρωτοδικείου, Γαλλία), δικάζοντας κατά τη διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, ζητώντας τον διορισμό διαχειριστή κληρονομίας.

19. Με την αίτηση αυτή επικαλούνταν διεθνή δικαιοδοσία των γαλλικών δικαστηρίων δυνάμει του άρθρου 4 του κανονισμού 650/2012, υποστηρίζοντας ότι ο πατέρας τους είχε τη συνήθη διαμονή του στη Γαλλία κατά τον χρόνο του θανάτου.

20. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο έκρινε ως αποδεδειγμένη την ως άνω περίσταση και αναγνώρισε ότι είχε διεθνή δικαιοδοσία να επιληφθεί της διαφοράς, απόφαση κατά της οποίας η ΤΡ άσκησε έφεση ενώπιον του Cour d'appel de Versailles (εφετείου Βερσαλλιών, Γαλλία).

21. Εκτιμώντας ότι ο θανών είχε την τελευταία συνήθη διαμονή του στο Ηνωμένο Βασίλειο, το εφετείο έκρινε ότι, σύμφωνα με το άρθρο 4 του κανονισμού 650/2012, τα γαλλικά δικαστήρια δεν είχαν διεθνή δικαιοδοσία να επιληφθούν της διαφοράς αυτής.

22. Ενώπιον του Cour de cassation (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, Γαλλία), οι ομόδικοι Α υποστηρίζουν ότι:

- το εφετείο όφειλε να έχει ελέγξει αυτεπαγγέλτως τη διεθνή δικαιοδοσία του, σύμφωνα με το άρθρο 10 του κανονισμού 650/2012³.
- ο θανών είχε τη γαλλική ιθαγένεια και ήταν ιδιοκτήτης περιουσιακών στοιχείων κείμενων στη Γαλλία⁴.
- ακόμη και στην περίπτωση που η τελευταία συνήθης διαμονή του δεν ήταν στη Γαλλία, τα γαλλικά δικαστήρια θα είχαν επικουρική διεθνή δικαιοδοσία να αποφανθούν επί του συνόλου της κληρονομικής διαδοχής, καθόσον περιουσιακά στοιχεία της κληρονομίας βρίσκονται στη Γαλλία και ο θανών είχε κατά τον χρόνο του θανάτου την ιθαγένεια του εν λόγω κράτους.

³ Σύμφωνα με τη διάταξη περί παραπομπής, ουδείς από τους διαδίκους επικαλέστηκε το άρθρο αυτό είτε πρωτοδίκως είτε κατ' έφεση. Ωστόσο, από την ανάγνωση της απόφασης του εφετείου θα μπορούσε, τουλάχιστον, να υποστηριχθεί ότι δεν υπήρξε εφαρμογή του άρθρου 10 (βλ. σημεία 27 επ. των παρουσών προτάσεων).

⁴ Σύμφωνα με τις διαθέσιμες πληροφορίες, φαίνεται ότι ο ΧΑ διαβίωσε στο Ηνωμένο Βασίλειο από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 έως τον Αύγουστο του 2012, χρόνος κατά τον οποίον μετακόμισε στη Γαλλία, όπου απεβίωσε τρία έτη αργότερα. Ήταν συνιδιοκτήτης δύο ακινήτων στο Ηνωμένο Βασίλειο και κάτοχος του 10 % των μετοχών γαλλικής εταιρίας, η οποία είχε συσταθεί για την απόκτηση ακινήτου στη Γαλλία, την αγορά του οποίου χρηματοδότησε στο σύνολό της ο ίδιος, και στο οποίο διέμενε κατά τον χρόνο του θανάτου του.

- οι κανόνες τους οποίους θεσπίζει ο κανονισμός 650/2012 είναι δημόσιας τάξης και το δικαστήριο οφείλει να τους εφαρμόζει αυτεπαγγέλτως.

23. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) υποβάλλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Πρέπει να θεωρηθεί ότι οι διατάξεις του άρθρου 10, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού (ΕΕ) 650/2012 [...] έχουν την έννοια ότι, όταν η συνήθης διαμονή του θανόντος κατά τον χρόνο του θανάτου δεν βρισκόταν σε κράτος μέλος, το δικαστήριο κράτους μέλους στο οποίο ο θανών δεν είχε τη συνήθη διαμονή του, αλλά το οποίο διαπιστώνει ότι ο θανών είχε την ιθαγένεια του κράτους αυτού και ότι διατηρούσε εκεί περιουσιακά στοιχεία, οφείλει να εξετάσει αυτεπαγγέλτως αν έχει επικουρική διεθνή δικαιοδοσία όπως αυτή προβλέπεται στην εν λόγω διάταξη;»

III. Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

24. Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως περιήλθε στο Δικαστήριο την 1η Δεκεμβρίου 2020.

25. Γραπτές παρατηρήσεις υπέβαλαν η ΤΡ, η Ισπανική, η Γαλλική και η Τσεχική Κυβέρνηση, καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

26. Δεν κρίθηκε αναγκαία η διεξαγωγή επ' ακροατηρίου συζήτησης.

IV. Ανάλυση

A. Προκαταρκτικό ζήτημα

1. Ο λόγος αναίρεσης και η βάση του

27. Με την αίτηση αναίρεσης προσάπτεται στο εφετείο ότι δεν εξέτασε αυτεπαγγέλτως τη διεθνή δικαιοδοσία του υπό το πρίσμα του άρθρου 10 του κανονισμού 650/2012, τη στιγμή που υπείχε σχετική υποχρέωση, όπως υποστηρίζεται.

28. Η εξέταση του λόγου αυτού αναίρεσης εναπόκειται, εύλογα, στο αιτούν δικαστήριο, το οποίο βρίσκεται σε καλύτερη θέση να ελέγξει όλες τις πτυχές της διαφοράς ενώπιον των ιεραρχικώς κατώτερων δικαστηρίων.

29. Ωστόσο, όπως έχω ήδη αναφέρει, από την ανάγνωση της απόφασης του εφετείου δεν προκύπτει με σαφήνεια, πιθανόν μεταξύ άλλων, αν το τελευταίο εφάρμοσε, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, το άρθρο 10 του κανονισμού 650/2012.

30. Πράγματι, η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση αναπαράγει το άρθρο 10 του κανονισμού 650/2012 υπό τον τίτλο «Sur la compétence» (επί της διεθνούς δικαιοδοσίας), και, ως εκ τούτου, παραθέτει, αυτεπαγγέλτως, μια διάταξη την οποία δεν επικαλέστηκαν οι διάδικοι.

31. Είναι αληθές ότι το εφετείο εκθέτει, εν συνεχεία, σκεπτικό σχετικά με το άρθρο 4 του κανονισμού 650/2012. Ωστόσο, δεν μπορεί να αποκλειστεί κατηγορηματικά το ενδεχόμενο να είχε εξετάσει τη διεθνή δικαιοδοσία του σύμφωνα με το άρθρο 10 του ίδιου κανονισμού, για να συναγάγει (σιωπηρώς) ότι δεν υφίσταντο λόγοι να το εφαρμόσει.

32. Εάν το εφετείο προέβη στην εξέταση αυτή, θα έπρεπε να έχει επιβεβαιώσει τη διεθνή δικαιοδοσία του κατ' εφαρμογήν του άρθρου 10 του κανονισμού 650/2012. Το μόνο ως προς το οποίο θα μπορούσε να χωρεί συζήτηση είναι η ερμηνεία του ως άνω δικαστηρίου επί του άρθρου⁵ ή ενδεχόμενη πλάνη του κατά την εφαρμογή του στην υπό κρίση υπόθεση.

2. Η οριοθέτηση του ερωτήματος

33. Μετά την επισήμανση αυτή, θα εξετάσω το προδικαστικό ερώτημα όπως έχει υποβληθεί, ήτοι, επικεντρωνόμενος στο εάν έπρεπε να εξαχθούν αυτεπαγγέλτως οι συνέπειες του άρθρου 10 του κανονισμού 650/2012, ενέργεια στην οποία δεν φαίνεται να προέβη το εφετείο.

34. Πριν από αυτό, κρίνω σκόπιμες δύο παρατηρήσεις.

α) «Αυτεπαγγέλτως»

35. Η πρώτη αφορά την «αυτεπάγγελτη» εφαρμογή του κανόνα του δικαίου της Ένωσης.

36. Πέραν της κατανομής ρόλων μεταξύ του δικαστηρίου και των διαδίκων, η έννοια αυτή δεν είναι μονοσήμαντη: το ερώτημα ως προς το τι αποτελεί καθήκον του δικαστηρίου και τι εναπόκειται στους διαδίκους δεν επιδέχεται ενιαία απάντηση. Διαφέρει αναλόγως της έννομης τάξης και, εντός αυτής, σε συνάρτηση με παράγοντες όπως το είδος της διαδικασίας, το αντικείμενο της διαφοράς ή ο δικαιοδοτικός βαθμός στον οποίον βρίσκεται η διαφορά. Μεταβάλλεται, ασφαλώς, και με την πάροδο του χρόνου⁶.

37. Στην υπό κρίση υπόθεση, η «αυτεπάγγελτη εφαρμογή» θα είχε την έννοια ότι το δικαστήριο οφείλει να αποφανθεί επί της διεθνούς δικαιοδοσίας του βάσει ενός κανόνα διαφορετικού από αυτόν τον οποίον επικαλέστηκαν οι διάδικοι, χωρίς όμως να μεταβάλει το αντικείμενο της διαφοράς ή να στηριχθεί σε πραγματικά περιστατικά διαφορετικά από αυτά που οι διάδικοι θεωρούν αποδεδειγμένα.

⁵ Η ισπανική, όπως και η πορτογαλική, απόδοση του άρθρου 10 του κανονισμού 650/2012 αναφέρεται κατά λέξη στο κράτος μέλος στο οποίο βρίσκονται «τα περιουσιακά στοιχεία της κληρονομιάς» (η υπογράμμιση δική μου), γεγονός που θα μπορούσε να οδηγήσει στη σκέψη ότι το σύνολο της κληρονομιαίας περιουσίας πρέπει να βρίσκεται στο εν λόγω κράτος προκειμένου τα δικαστήριά του να έχουν διεθνή δικαιοδοσία. Τούτο δεν ισχύει, αντιθέτως, σε σχέση με τη γαλλική απόδοση ή με άλλες τις οποίες μπόρεσα να συμβουλευτώ. Ουδόλλως αμφιβάλλω ότι ορθές είναι οι τελευταίες αυτές αποδόσεις. Τούτο προκύπτει από τις προπαρασκευαστικές εργασίες: βλ. πρόταση κανονισμού του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων και δημόσιων εγγράφων στον τομέα της κληρονομικής διαδοχής και την καθιέρωση ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου, COM(2009) 154 τελικό (στο εξής: πρόταση της Επιτροπής), σε σχόλιο επί του άρθρου 6. Αποτελεί επίσης λογική ερμηνεία, καθόσον, ειδικά, δεν θα ήταν κατανοητό γιατί η δύναμη του άρθρου 10, παράγραφος 1, διεθνής δικαιοδοσία καταλαμβάνει ρητώς το σύνολο της κληρονομικής διαδοχής. Ουδόλλως θα ήταν επίσης κατανοητό γιατί η διεθνής δικαιοδοσία την οποία απονέμει το ίδιο άρθρο, στην παράγραφο του 2, περιορίζεται στα περιουσιακά στοιχεία της κληρονομιάς που βρίσκονται στο έδαφος αυτό.

⁶ Βλ. συναφώς, *L'office du juge- Études de droit comparé*, υπό τον συντονισμό των Chanaïs, C., Hess, B., Saletti, A. και van Drooghenbroeck, J.F., Bruylant, 2018. Η ίδια απουσία ομοιομορφίας παρατηρείται και στο πεδίο της αυτεπάγγελτης εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης: τούτο ισχύει, παραδείγματος χάριν, σε σχέση με το δίκαιο καταναλωτών. Βλ. επ' αυτού, Hess, B. και Taelman, P., «Consumer Actions before National Courts», στο Hess, B. και Law, S., *Implementing EU Consumer Rights by National Procedural Law*, Hart/Beck/Nomos, 2019, σ. 95 επ.

38. Υπό τις συνθήκες αυτές, το δικαστήριο:

- θα αντικαθιστούσε απλώς την εσφαλμένη κατ' αυτό νομική βάση με άλλη την οποία θεωρεί ορθότερη, ακόμη και αν αυτή δεν είχε προβληθεί από τον αιτούντα·
- δεν θα μετέβαλλε την αξίωση του αιτούντος, δεν θα εισέφερε αφεαυτού πραγματικά περιστατικά, ούτε θα εξέταζε εάν υφίστανται νέα ή διαφορετικά πραγματικά περιστατικά· θα προέβαινε απλώς στην ερμηνεία του εφαρμοστέου κανόνα, παρά τη μη επίκλησή του, με αποτέλεσμα να εγκαταλείψει τον παθητικό ρόλο που χαρακτηρίζει συνήθως τη θέση του πολιτικού δικαστή·
- δεν θα παραβίαζε την αρχή της διάθεσης, δεν θα αποφαινόταν *ultra petita* ούτε θα προκαλούσε αδυναμία άμυνας (αν και θα όφειλε να γνωστοποιήσει προηγουμένως στους διαδίκους την ύπαρξη μιας *ratio decidendi* διαφορετικής από αυτήν που είχαν προβάλει οι ίδιοι, ώστε οι τελευταίοι να είναι σε θέση να διατυπώσουν την άποψή τους συναφώς)⁷.

39. Η ούτως οριοθετηθείσα δικαστική δραστηριότητα δεν θα μπορούσε, ωστόσο, να γίνει αναντίρρητα δεκτή, διότι, αναπόφευκτα, το τελικό αποτέλεσμά της θα ευνοεί ορισμένο διάδικο (εν προκειμένω, αυτόν που ήγε τη διαφορά ενώπιον του γαλλικού δικαστηρίου) και θα βλάπτει τον άλλο (αυτόν που αμφισβητεί τη διεθνή δικαιοδοσία του εν λόγω δικαστηρίου).

40. Εντούτοις, όταν, αποφαινόμενο επί της διεθνούς δικαιοδοσίας του, χρησιμοποιεί αποκλειστικώς αντικειμενικά στοιχεία τα οποία ουδείς εκ των διαδίκων αμφισβητεί, το δικαστήριο δεν ευνοεί ορισμένο διάδικο εις βάρος του άλλου⁸, αλλά λειτουργεί προς όφελος της δικαιοσύνης και της ορθής εφαρμογής ενός νομοθετήματος που έχει σχεδιαστεί για την κατανομή της διεθνούς δικαιοδοσίας μεταξύ των κρατών μελών.

β) Το σκεπτικό του αιτούντος δικαστηρίου

41. Η δεύτερη παρατήρηση αφορά το αντικείμενο του προδικαστικού ερωτήματος, με το οποίο ζητείται, εν συνόψει, να αποφασηθί:

- εάν το δικαστήριο ενώπιον του οποίου οι αιτούντες προέβαλαν αίτημα βάσει του άρθρου 4 του κανονισμού 650/2012 πρέπει να εξετάσει αυτεπαγγέλτως τη διεθνή δικαιοδοσία του σύμφωνα με το άρθρο 10 του εν λόγω κανονισμού· ή
- εάν, αντιθέτως, εναπόκειται στους αιτούντες να επικαλεστούν το άρθρο 10 και, εφόσον δεν το έπραξαν, το δικαστήριο μπορεί να απορρίψει (ελλείψει διεθνούς δικαιοδοσίας) το αίτημα.

⁷ Ο κανονισμός 650/2012 ουδόλως εμποδίζει το δικαστήριο να παράσχει σε αμφοτέρω τα μέρη τη δυνατότητα να εκφράσουν την άποψή τους σχετικά με την εφαρμογή του άρθρου 10. Αντιθέτως, κάτι τέτοιο μπορεί να είναι επιβεβλημένο, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την ανάγκη τήρησης των προϋποθέσεων που αφορούν το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη. Οι διάδικοι πρέπει να μπορούν να λάβουν γνώση και εκθέσουν την άποψή τους επί των στοιχείων τα οποία εξετάζει αυτεπαγγέλτως το δικαστήριο και στα οποία προτίθεται να στηρίξει την απόφασή του: βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 21ης Φεβρουαρίου 2013, *Banif Plus Bank* (C-472/11, EU:C:2013:88, σκέψεις 29 επ.).

⁸ Να προσθέσω ότι οι δωσδικίες του κανονισμού 650/2012 δεν παρέχουν στον αιτούντα δυνατότητα επιλογής, όπως πράττουν, παραδείγματος χάριν, τα άρθρα 4 και 7 του κανονισμού (ΕΕ) 1215/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2012, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 2012, L 351, σ. 1). Τούτο σημαίνει ότι η αυτεπάγγελτη παρέμβαση του δικαστηρίου δεν του επιτρέπει να «θεραπεύσει» το σφάλμα του διαδίκου ο οποίος, ενώ είχε το πλεονέκτημα της επιλογής, έσφαλε, εντούτοις, κατά τη νομική θεμελίωση της διεθνούς δικαιοδοσίας, επιλέγοντας «ακατάλληλη» δωσδικία.

42. Αν και το ερώτημα επικεντρώνεται στο άρθρο 10 του κανονισμού 650/2012, κατά το μέρος που το τελευταίο θεσπίζει *επικουρική* διεθνή δικαιοδοσία, το σκεπτικό του αιτούντος δικαστηρίου δεν περιορίζεται σε αυτό, αλλά εισφέρει επιχειρήματα που θα μπορούσαν να εξαχθούν από άλλα άρθρα του κανονισμού ή από το σύστημα διεθνούς δικαιοδοσίας συνολικά θεωρούμενο⁹.

43. Βάσει των επιχειρημάτων αυτών, η ανάλυσή μου θα πρέπει να είναι ευρύτερη από μια απλή εξέταση του άρθρου 10 του 650/2012.

B. Η διεθνής δικαιοδοσία κατά τον κανονισμό 650/2012. Το άρθρο 10.

1. Η δομή του συστήματος

α) Τα κριτήρια απονομής διεθνούς δικαιοδοσίας και η μεταξύ τους σχέση

44. Στο κεφάλαιο II, ο κανονισμός 650/2012 θεσπίζει ένα σύστημα διεθνούς δικαιοδοσίας για το σύνολο της κληρονομικής διαδοχής το οποίο εδράζεται τόσο σε αντικειμενικά κριτήρια (τελευταία διαμονή του θανόντος, ύπαρξη περιουσιακών στοιχείων της κληρονομιάς σε ορισμένο κράτος μέλος)¹⁰ όσο και σε υποκειμενικά (επιλογή του δικαστηρίου από τα ενδιαφερόμενα μέρη και αποδοχή της δικαιοδοσίας από τους διαδίκους)¹¹.

45. Πρόκειται για κλειστό σύστημα¹². Εντός του καθ' ύλην πεδίου εφαρμογής του κανονισμού 650/2012, η διεθνής δικαιοδοσία των δικαστηρίων των κρατών μελών προκύπτει αποκλειστικώς από τους ομοιόμορφους κανόνες τους οποίους προβλέπει, αποκλεισμένου οποιουδήποτε άλλου¹³.

46. Βασιζόμενος κατά κύριο λόγο στον σκοπό «να διασφαλιστεί η ορθή απονομή της δικαιοσύνης στην Ένωση και η ύπαρξη ουσιαστικού συνδετικού στοιχείου μεταξύ της εκάστοτε κληρονομικής διαδοχής και του κράτους μέλους όπου ασκείται η διεθνής δικαιοδοσία»¹⁴, ο κανονισμός 650/2012:

- απονέμει αρχικώς διεθνή δικαιοδοσία στα δικαστήρια του κράτους μέλους της τελευταίας συνήθους διαμονής του θανόντος. Κατά κανόνα, τα δικαστήρια αυτά εφαρμόζουν το δικό τους δίκαιο¹⁵.

⁹ Αναφορικά με τον κλειστό χαρακτήρα του συστήματος διεθνούς δικαιοδοσίας, βλ. σημείο 10 της διάταξης περί παραπομπής· αναφορικά με τη συσχέτιση μεταξύ δικαστηρίου (*forum*) και δικαίου (*jus*) ως αρχή του κανονισμού 650/2012, τον ενδοτικό χαρακτήρα των δωσидικιών και το εύρος της υποχρέωσης του δικαστηρίου ως προς τον έλεγχο της διεθνούς δικαιοδοσίας του, βλ. σημείο 11.

¹⁰ Άρθρα 4 και 10, παράγραφος 1 (υπό τους όρους τους οποίους θέτει).

¹¹ Άρθρα 5, 7 και 9.

¹² Και επαρκές για την επίλυση οποιασδήποτε πτυχής της κληρονομικής διαδοχής, ανεξαρτήτως του τόπου στον οποίον βρίσκονται τα περιουσιακά στοιχεία της κληρονομιάς. Μόνον κατ' εξαίρεση ο νομοθέτης περιορίζει τη δικαιοδοσία της αρμόδιας αρχής στα περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στο ίδιο κράτος μέλος· βλ. άρθρο 10, παράγραφος 2, του κανονισμού 650/2012. Το άρθρο 12, παράγραφος 1, προβλέπει τη δυνατότητα αποκλεισμού ορισμένων περιουσιακών στοιχείων από τη διαδικασία, πλην όμως ο λόγος δεν είναι η έλλειψη διεθνούς δικαιοδοσίας επ' αυτών.

¹³ Ο νομοθέτης εισήγαγε ένα «*forum necessitatis*» στο άρθρο 11, προκειμένου να αποφευχθεί το ενδεχόμενο αρνησιδικίας.

¹⁴ Αιτιολογική σκέψη 23. Κατά τον νομοθέτη, η επίτευξη των σκοπών αυτών επιτυγχάνεται κατά κύριο λόγο με προσφυγή στη συνήθη διαμονή του θανόντος κατά τον χρόνο του θανάτου του ως «γενικό συνδετικό παράγοντα» για τον προσδιορισμό τόσο της διεθνούς δικαιοδοσίας όσο και του εφαρμοστέου δικαίου.

¹⁵ Άρθρο 4, σε συνδυασμό με το άρθρο 21, παράγραφος 1, του κανονισμού 650/2012.

- παρέχει λύση για την περίπτωση που η τελευταία συνήθης διαμονή του θανόντος βρίσκεται σε τρίτο κράτος, πλην όμως υφίσταται επαρκής σύνδεσμος με κράτος μέλος ο οποίος δικαιολογεί την απονομή διεθνούς δικαιοδοσίας στις αρχές του τελευταίου αυτού κράτους. Κατά κανόνα, οι αρχές αυτές εφαρμόζουν το δίκαιο του τρίτου κράτους¹⁶.
- προτείνει μηχανισμούς για τη σύμπτωση δικαστηρίου (forum) και δικαίου (jus) όταν: α) λόγω της επιλογής δικαίου από τον θανόντα¹⁷, η αρχή του κράτους μέλους της τελευταίας συνήθους διαμονής του οφείλει, εφόσον η διαφορά αχθεί ενώπιόν της, να εφαρμόσει δίκαιο διαφορετικό από το δικό της· και β) πληρούνται οι προϋποθέσεις διεθνούς δικαιοδοσίας ορισμένου δικαστηρίου της Ένωσης και ο θανών, του οποίου η τελευταία συνήθης διαμονή βρισκόταν σε τρίτο κράτος, επέλεξε ως εφαρμοστέο δίκαιο αυτό του κράτους μέλους του οποίου είχε την ιθαγένεια.

47. Στον κανονισμό 650/2012, η σχέση των δωσιδικιών δεν είναι ακριβώς ιεραρχική, όπως μπορεί να φαίνεται¹⁸, καθόσον έκαστη εξ αυτών προβλέπει διαφορετική πραγματική κατάσταση: ο θανών είχε την τελευταία συνήθη διαμονή του σε κράτος μέλος της Ένωσης (προϋπόθεση του άρθρου 4) ή δεν την είχε (προϋπόθεση του άρθρου 10).

48. Η διεθνής δικαιοδοσία που προκύπτει σε οποιαδήποτε από τις δύο περιπτώσεις μπορεί να αποκλειστεί μόνον εάν ο θανών είχε επιλέξει συγκεκριμένο δίκαιο (προϋπόθεση των άρθρων 5 επ. του κανονισμού 650/2012).

49. Η αυτονομία της βούλησης, η οποία υπόκειται σε αυστηρότατες προϋποθέσεις, δεν παρουσιάζει, στο πλαίσιο αυτό, χαρακτήρα αρχής ή άξονα του συστήματος απονομής διεθνούς δικαιοδοσίας, γεγονός που οφείλεται στη λειτουργία την οποία επιτελεί, διαφορετική από αυτή που αναπτύσσει σε άλλους τομείς.

50. Η συμφωνία ως προς διεθνή δικαιοδοσία στην οποία μπορούν να καταλήξουν οι διάδικοι – κατά περίπτωση, η ρητή ή σιωπηρή αποδοχή της διεθνούς δικαιοδοσίας του δικαστηρίου που καλείται να επιληφθεί της διαφοράς– εξαρτάται, κατά κύριο λόγο, από τον εάν ο θανών έχει επιλέξει δίκαιο. Η δυνατότητα επιλογής του αρμόδιου δικαστηρίου γεννάται, στην πραγματικότητα, *διότι* ο θανών έχει προβεί στην επιλογή αυτή.

51. Ο κανονισμός 650/2012 εκλαμβάνει τη δυνατότητα αυτή ως ευχέρεια πραγματιστικού χαρακτήρα: σκοπός της είναι να αποφευχθεί ο διαχωρισμός δικαστηρίου (forum) και δικαίου (jus) λόγω της επιλογής ορισμένου δικαίου από τον θανόντα το οποίο, εξ ορισμού, δεν είναι αυτό της αρχής στην οποία ο νομοθέτης απονέμει αρχικώς διεθνή δικαιοδοσία¹⁹.

52. Η δυνατότητα όσων εμπλέκονται στην κληρονομική διαδοχή να επιλέξουν το έχον διεθνή δικαιοδοσία δικαστήριο δεν υπαγορεύεται, συνεπώς, από μια πεποίθηση ως προς το ορθό ή τα πλεονεκτήματα που ενυπάρχουν στην αυτορρύθμιση. Όπως έχω αναφέρει, η τελευταία είναι ιδιαιτέρως περιορισμένη: εάν ο θανών δεν επιβάλλει στους κληρονόμους του τον τόπο όπου

¹⁶ Άρθρο 10, σε συνδυασμό με το άρθρο 21, παράγραφος 1, του κανονισμού 650/2012.

¹⁷ Υπέρ της έννομης τάξης του κράτους μέλους του οποίου την υπηκοότητα είχε κατά τον χρόνο του θανάτου ή κατά τον χρόνο επιλογής του δικαίου: βλ. άρθρο 22, παράγραφος 1.

¹⁸ Υφίσταται, ασφαλώς, σαφής εννοιολογική προτίμηση υπέρ του δικαστηρίου της τελευταίας συνήθους διαμονής του θανόντος όταν αυτή βρίσκεται σε κράτος μέλος, με το σκεπτικό ότι η διαμονή αυτή δημιουργεί δυνατότερο δεσμό (μεταξύ της κληρονομικής διαδοχής και του δικαστηρίου) συγκριτικά με άλλα στοιχεία.

¹⁹ Αιτιολογικές σκέψεις 27 και 28 του κανονισμού 650/2012. Η δυνατότητα επιλογής των διαδίκων αποτελεί έναν –πλην όμως όχι τον μοναδικό– από τους μηχανισμούς βάσει των οποίων η αρχή που επιλαμβάνεται της διαφοράς μπορεί να διεκπεραιώσει την κληρονομική διαδοχή ή να επιλύσει τη διαφορά σύμφωνα με το δικό της δίκαιο.

αναγκαστικά θα πρέπει να διεκπεραιωθεί η κληρονομική διαδοχή²⁰, εναπόκειται σε αυτόν να δημιουργήσει τους όρους προκειμένου αυτό να μη συμβεί στο κράτος μέλος της τελευταίας συνήθους διαμονής του (ή, υπό προϋποθέσεις, σε εκείνο όπου κατέχει περιουσιακά στοιχεία).

53. Προϋπόθεση για την παρέκκλιση από τη δικαιοδοσία της αντικειμενικώς αρμόδιας αρχής είναι ο θανών να έχει επιλέξει το εφαρμοστέο δίκαιο και, επιπλέον: α) είτε να υφίσταται συμφωνία μεταξύ όλων των ενδιαφερόμενων μερών²¹, β) είτε αυτά που δεν μετείχαν στην εν λόγω συμφωνία να μην αμφισβητήσουν τη διεθνή δικαιοδοσία²², γ) είτε όλα όσα παρίστανται ενώπιον του δικαστηρίου να αποδεχθούν ρητώς τη διεθνή δικαιοδοσία του²³. Η άρνηση ενός και μόνον ενδιαφερόμενου να συμφωνήσει με τους υπόλοιπους αρκεί για τον αποκλεισμό της διεθνούς δικαιοδοσίας των δικαστηρίων του κράτους μέλους ιθαγένειας του θανόντος.

54. Κατά τη γνώμη μου, οι διαπιστώσεις αυτές μπορούν να χρησιμοποιηθούν προς διασάφηση του σκεπτικού του αιτούντος δικαστηρίου, κατά το οποίο τα άρθρα 4 και 10 του κανονισμού 650/2012 αποτελούν κανόνες ενδοτικού δικαίου, καθώς και του συμπεράσματός του ότι «δεν θα ήταν λογικό να υποχρεούται το δικαστήριο να εξετάσει ένα επικουρικό κριτήριο διεθνούς δικαιοδοσίας το οποίο οι διάδικοι δεν επικαλέστηκαν»²⁴.

β) Κοινοί κανόνες για την εφαρμογή των κριτηρίων απονομής διεθνούς δικαιοδοσίας. Το άρθρο 15 του κανονισμού 650/2012.

55. Όπως και άλλα νομοθετήματα δικαστικής συνεργασίας σε αστικές υποθέσεις, ο κανονισμός 650/2012 περιλαμβάνει διατάξεις για την εφαρμογή των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας. Το άρθρο του 15, υπό τον τίτλο «Έλεγχος της διεθνούς δικαιοδοσίας», είναι μία από αυτές.

56. Το άρθρο αυτό επιβάλλει στα δικαστήρια που καλούνται να αποφανθούν επί κληρονομικής διαδοχής την υποχρέωση να διαπιστώσουν αυτεπαγγέλτως ότι δεν έχουν διεθνή δικαιοδοσία όταν αυτή δεν προκύπτει από τον κανονισμό 650/2012²⁵.

57. Το εν λόγω άρθρο περιλαμβανόταν, χωρίς ιδιαίτερη επεξήγηση, στην πρόταση κανονισμού την οποία υπέβαλε η Επιτροπή, και δεν απετέλεσε αντικείμενο σχολιασμού ή περαιτέρω συζήτησης²⁶.

²⁰ Πρέπει, επιπλέον, να πληρούνται συγκεκριμένες προϋποθέσεις: βλ. επόμενο σημείο.

²¹ Άρθρο 5, σε συνδυασμό με τα άρθρα 6, στοιχείο β', και 7, στοιχείο β', του κανονισμού 650/2012.

²² Άρθρο 9 του κανονισμού 650/2012.

²³ Άρθρο 7, στοιχείο γ', του κανονισμού 650/2012.

²⁴ Διάταξη περί παραπομπής, σημείο 11.

²⁵ Δεν προβλέπει, ωστόσο, κύρωση για την περίπτωση μη τήρησης της απαίτησης αυτής.

²⁶ Πρόταση της Επιτροπής, άρθρο 11. Κατόπιν σύστασης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, αποσαφηνίστηκε ότι η υπόθεση στην οποία αναφέρεται το άρθρο πρέπει να αφορά «κληρονομική διαδοχή»: βλ. άρθρο 11 του σχεδίου νομοθετικού ψηφίσματος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της 6ης Μαρτίου 2012, έγγραφο A7-0045/2012.

58. Λαμβανομένης υπόψη της ομοιότητας του εν λόγω άρθρου με κανόνες παρόμοιου περιεχομένου²⁷, πρέπει να σημειωθεί ότι η επιταγή αυτή:

- διασφαλίζει την ορθή εφαρμογή του κανονισμού 650/2012, ακόμη και αν κανείς διάδικος δεν αμφισβητήσει τη διεθνή δικαιοδοσία, κάτι που, για διάφορους λόγους, μπορεί να συμβεί²⁸.
- αποτελεί εγγύηση για τον αντίδικο που δεν παρέστη ενώπιον του δικάζοντος δικαστηρίου.
- αποτρέπει την ελεύθερη κυκλοφορία στον ευρωπαϊκό χώρο δικαιοσύνης αποφάσεων που έχουν εκδοθεί από αναρμόδια αρχή, ή από αρχή της οποίας η δικαιοδοσία δεν πληροί τα κριτήρια του κανονισμού 650/2012²⁹.

59. Το άρθρο 15 του κανονισμού 650/2012 συμβάλλει, συνεπώς, στην ορθή λειτουργία του μηχανισμού δικαστικής συνεργασίας στην Ένωση στον τομέα της κληρονομικής διαδοχής.

60. Ωστόσο, το άρθρο αυτό δεν λειτουργεί αυτομάτως υπό την αντίστροφη έννοια, τουλάχιστον σύμφωνα με το γράμμα του, καθόσον δεν επιτάσσει κατά τρόπο ρητό τα δικαστήρια των κρατών μελών να εφαρμόσουν αυτεπαγγέλτως τους κανόνες του κανονισμού 650/2012 για να *βεβαιώσουν ή να επιβεβαιώσουν* τη βάσει αυτού διεθνή δικαιοδοσία τους.

2. Συγκεκριμένα, το άρθρο 10 του κανονισμού 650/2012

61. Το άρθρο 10 του κανονισμού 650/2012 απονέμει διεθνή δικαιοδοσία στα δικαστήρια του κράτους μέλους ή των κρατών μελών όπου βρίσκονται τα περιουσιακά στοιχεία της κληρονομιάς, όταν η τελευταία συνήθης διαμονή του θανόντος βρίσκεται σε τρίτο κράτος.

62. Η διεθνής αυτή δικαιοδοσία:

- εκτείνεται στο σύνολο της κληρονομικής διαδοχής, εάν ο θανών είχε την ιθαγένεια του κράτους μέλους κατά τον χρόνο του θανάτου³⁰ ή είχε εκεί τη συνήθη διαμονή του επί πέντε έτη προτού η υπόθεση αχθεί ενώπιον του δικαστηρίου³¹.
- ειδάλλως, περιορίζεται στα περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στο έδαφος του κράτους μέλους³².

²⁷ Η υποχρέωση των δικαστηρίων να ελέγχουν αυτεπαγγέλτως τη διεθνή δικαιοδοσία τους ανατρέχει στη Σύμβαση της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση των αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 1982, L 388, σ. 7). Απαντά σε όλους τους μεταγενέστερους κανονισμούς περί απονομής διεθνούς δικαιοδοσίας, σε οποιονδήποτε τομέα. Το περιεχόμενο του κανόνα ενδέχεται να διαφέρει, όχι όμως η προβλεπόμενη έννομη συνέπεια: το δικαστήριο που δεν έχει διεθνή δικαιοδοσία το κηρύσσει αυτεπαγγέλτως.

²⁸ Παραδείγματος χάριν, διότι η διαδικασία δεν είναι κατ' αντιμωλίαν.

²⁹ Η αυτεπάγγελτη κήρυξη της έλλειψης διεθνούς δικαιοδοσίας αποτελεί αναγκαίο συμπλήρωμα προκειμένου να «αντισταθμιστεί» η απουσία ελέγχου της διεθνούς δικαιοδοσίας του δικαστηρίου προέλευσης όταν το δικαστήριο άλλου κράτους μέλους οφείλει να προβεί σε αναγνώριση και κήρυξη της εκτελεστότητας της απόφασης του πρώτου. Βλ. άρθρο 40 του κανονισμού 650/2012, το οποίο απαριθμεί περιοριστικώς τους λόγους για τη μη αναγνώριση απόφασης, και άρθρο 52, το οποίο επεκτείνει τους λόγους αυτούς στην απόρριψη και την ανάκληση κήρυξης της εκτελεστότητας.

³⁰ Άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού 650/2012.

³¹ Άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού 650/2012.

³² Άρθρο 10, παράγραφος 2, του κανονισμού 650/2012.

63. Εντός του συστήματος αυτού, το άρθρο 10 του κανονισμού 650/2012 εξυπηρετεί δύο σκοπούς:

- διασφαλίζει την ομοιομορφία των κανόνων διεθνούς δικαιοδοσίας προς όφελος της αμοιβαίας αναγνώρισης αποφάσεων μεταξύ των κρατών μελών. Ο νομοθέτης έχει αποκλείσει οποιαδήποτε παραπομπή στους κανόνες του εθνικού δικαίου, απαριθμώντας εξαντλητικώς τις περιπτώσεις στις οποίες το δικαστήριο κράτους μέλους μπορεί να ασκήσει διεθνή δικαιοδοσία³³.
- εγγυάται την πρόσβαση των κληρονόμων και των δανειστών στη δικαιοσύνη, όταν η υπόθεση «συνδέεται στενά με κάποιο κράτος μέλος εξαιτίας της ύπαρξης ενός περιουσιακού στοιχείου σε αυτό»³⁴.

64. Η ύπαρξη περιουσιακών στοιχείων (αυτοτελώς, ή σε συνάρτηση με προϋποθέσεις που αφορούν τα ίδια τα περιουσιακά στοιχεία ή τον θανόντα) αποτελεί γνωστό κριτήριο απονομής διεθνούς δικαιοδοσίας στο συγκριτικό δίκαιο³⁵. Στο πλαίσιο του κανονισμού 650/2012, το κριτήριο αυτό προστίθεται στις περιγραφείσες ανωτέρω προϋποθέσεις περί ιθαγένειας ή διαμονής του θανόντος³⁶. Κατ' αυτόν τον τρόπο, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί η στενή σύνδεση με το κράτος μέλος του οποίου η αρχή επιλαμβάνεται της υπόθεσης, παρότι η τελευταία συνήθως διαμονή του θανόντος δεν βρίσκεται στο εν λόγω κράτος.

65. Ο χαρακτηρισμός της διεθνούς δικαιοδοσίας του άρθρου 10 του κανονισμού 650/2012 ως «επικουρικής» δεν σημαίνει ότι η κανονιστική ένταση του άρθρου αυτού είναι χαμηλότερη από εκείνη του άρθρου 4. Ως εκ τούτου, εκτιμώ ότι το επιλαμβανόμενο δικαστήριο δεν μπορεί να αγνοήσει το άρθρο αυτό, ακόμη και αν δεν έχει γίνει επίκλησή του από τον διάδικο ή τους διαδίκους.

66. Αμφότεροι οι κανόνες είναι, στην πραγματικότητα, ισοδύναμοι: το άρθρο 10 απονέμει διεθνή δικαιοδοσία στην περίπτωση που ελλείπει η προϋπόθεση του άρθρου 4, με αποτέλεσμα το τελευταίο, απλώς, να μην εφαρμόζεται.

67. Τα συνδετικά στοιχεία που χρησιμοποιούν οι διατάξεις αυτές εκφράζουν έναν επαρκή σύνδεσμο μεταξύ της υπόθεσης και του δικαστηρίου: ο σύνδεσμος αυτός είναι περισσότερο έντονος στο άρθρο 4, και λιγότερο έντονος στο άρθρο 10 του κανονισμού 650/2012 (η διαφορά προκύπτει από τη συστηματική θέση εκάστου άρθρου). Ωστόσο, εάν δεν συντρέχουν οι περιστάσεις του άρθρου 4, αλλά συντρέχουν αυτές του άρθρου 10, η εξαγωγή της έννομης συνέπειας του τελευταίου είναι υποχρεωτική.

³³ Αιτιολογική σκέψη 30 του κανονισμού 650/2012. Βλ., επίσης, αιτιολογική σκέψη 13 της πρότασης της Επιτροπής.

³⁴ Τη διατύπωση αυτή χρησιμοποιεί η Επιτροπή στην αιτιολογική έκθεση της πρότασής της, στο σημείο 4.2. Το τελικό κείμενο του κανονισμού 650/2012 είναι πιο συνθετικό: βλ. αιτιολογική σκέψη 7.

³⁵ Βλ., παραδείγματος χάριν, παράγραφο 105 σε συνδυασμό με την παράγραφο 343 του γερμανικού Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας σε ζητήματα οικογενειακού δικαίου και εκούσιας δικαιοδοσίας (Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit, FamFG)· στην Ισπανία, άρθρο 22 quater, στοιχείο g, του οργανικού νόμου 6/1985, της 1ης Ιουλίου, περί του οργανισμού δικαστηρίων (Ley Orgánica 6/1985, de 1 de julio, del Poder Judicial)· στην Ιταλία, άρθρο 50 του νόμου περί ιδιωτικού διεθνούς δικαίου (Legge 31 maggio 1995, αριθ. 218).

³⁶ Υπενθυμίζω ότι, ελλείψει ενός από τα στοιχεία αυτά, η διεθνής δικαιοδοσία περιορίζεται στα περιουσιακά στοιχεία που βρίσκονται στο έδαφος του κράτους μέλους του δικαστηρίου που καλείται να επιληφθεί της υπόθεσης, σύμφωνα με το άρθρο 10, παράγραφος 2, του κανονισμού 650/2012.

68. Το συμπέρασμά μου αυτό επιβεβαιώνεται από τα ακόλουθα επιχειρήματα:

- τα άρθρα 4 και 10 του κανονισμού 650/2012 λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο σε περίπτωση επιλογής δικαίου από τον θανόντα³⁷, σε περίπτωση αμφισβήτησης της διεθνούς δικαιοδοσίας από τους ενδιαφερόμενους που δεν συμμετείχαν στη συμφωνία απονομής της³⁸ και σε σχέση με τη δυνατότητα περιορισμού της διαδικασίας, με τον αποκλεισμό από αυτή των περιουσιακών στοιχείων που βρίσκονται σε τρίτα κράτη, εάν υφίστανται λόγοι να θεωρηθεί ότι η ενδεχόμενη απόφαση δεν θα αναγνωριστεί ή εκτελεστεί στα εν λόγω κράτη³⁹.
- σύμφωνα με το γράμμα του, το άρθρο 10 του κανονισμού 650/2012 αποτελεί επιταγή προς το εθνικό δικαστήριο, κάτι που δεν ισχύει για άλλες διατάξεις, όπως το άρθρο 11, το οποίο επιτρέπει σε δικαστήριο, αλλά δεν το υποχρεώνει, να επιληφθεί υπόθεσης κληρονομικής διαδοχής. Επιπλέον, σε αντίθεση με το τελευταίο, η άσκηση της διεθνούς δικαιοδοσίας του άρθρου 10 δεν εξαρτάται από την έλλειψη διεθνούς δικαιοδοσίας ή την αδράνεια των δικαστηρίων άλλου κράτους.

69. Το αιτούν δικαστήριο προβάλλει ως επιχείρημα προς στήριξη της δυνατότητας αυτεπάγγελτης άρνησης εφαρμογής του άρθρου 10 του κανονισμού 650/2012 ότι το τελευταίο αποτελεί «παρέκκλιση από την αρχή της ενότητας δικαστικής και νομοθετικής δικαιοδοσίας που διαπνέει τον κανονισμό»⁴⁰.

70. Δεν συμμερίζομαι τη συλλογιστική αυτή. Ο σκοπός της σύμπτωσης δικαστηρίου (*forum*) και δικαίου (*jus*) δεν είναι απόλυτος· ο ίδιος ο νομοθέτης αποδέχεται τον διαχωρισμό τους⁴¹. Επιπλέον, οι λύσεις τις οποίες προβλέπει σε μια προσπάθεια αποκατάστασης της σύμπτωσης αυτής εκτείνονται και στην περίπτωση κατά την οποία το δικαστήριο επιλαμβάνεται κατ' εφαρμογήν του άρθρου 10.

71. Ομοίως, πρέπει να ληφθεί υπόψη, ότι, εάν η τελευταία συνήθης διαμονή του θανόντος δεν βρίσκεται σε κράτος μέλος, ο κανονισμός 650/2012 δεν μπορεί, εξ ορισμού, ούτε να επιβάλει ούτε να διασφαλίσει τη διεθνή δικαιοδοσία των δικαστηρίων της χώρας της εν λόγω διαμονής, πολλών δε μάλλον τη συσχέτιση μεταξύ δικαστηρίου (*forum*) και δικαίου (*jus*).

72. Από τις δύο πιθανές λύσεις (παραπομπή στις δωσιδικίες που προβλέπονται στις εθνικές έννομες τάξεις ή θέσπιση κοινού κανόνα στα κράτη μέλη) ο Ευρωπαίος νομοθέτης επέλεξε τη δεύτερη. Κατ' αυτόν τον τρόπο προάγει και τον σκοπό του κανονισμού 650/2012 να κατοχυρώνονται με αποτελεσματικότητα τα δικαιώματα των κληρονόμων και των κληροδόχων και των άλλων οικείων προσώπων που σχετίζονται με τον θανόντα, διευκολύνοντας την πρόσβασή τους στη δικαιοσύνη⁴².

³⁷ Κατά το γράμμα του άρθρου 6 του κανονισμού 650/2012 και αναλόγως του εάν πρόκειται για τις περιπτώσεις των στοιχείων α' ή β', το επιλαμβανόμενο δικαστήριο διαθέτει την ίδια ευχέρεια να διαπιστώσει την έλλειψη διεθνούς δικαιοδοσίας, και την ίδια υποχρέωση να το πράξει, τόσο εάν η δικαιοδοσία του προκύπτει από το άρθρο 4 όσο και από το άρθρο 10. Κατά το άρθρο 8, εάν οι διάδικοι αποφασίσουν να επιλύσουν εξωδικαστικώς την κληρονομική διαδοχή με φιλικό διακανονισμό στο κράτος μέλος το δίκαιο του οποίου επελέγη από τον κληρονομούμενο, το δικαστήριο που έχει αυτεπαγγέλτως επιληφθεί υπόθεσης κληρονομικής διαδοχής βάσει των άρθρων 4 ή 10 οφείλει να περατώσει τη διαδικασία.

³⁸ Άρθρο 9, παράγραφος 2, του κανονισμού 650/2012.

³⁹ Άρθρο 12, παράγραφος 1, του κανονισμού 650/2012. Στην πράξη, η αναγνώριση σε τρίτο κράτος απόφασης που έχει εκδοθεί βάσει της διεθνούς δικαιοδοσίας του άρθρου 10 είναι πιθανό να συναντήσει περισσότερα εμπόδια από κάποια που στηρίζεται στο άρθρο 4. Ωστόσο, η δυνατότητα του άρθρου 12 δεν περιορίζεται στην πρώτη περίπτωση.

⁴⁰ Σημείο 11 της διάταξης περί παραπομπής.

⁴¹ Παραδείγματος χάριν, ευθέως στην αιτιολογική σκέψη 43 και εμμέσως στην αιτιολογική σκέψη 57 του κανονισμού 650/2012.

⁴² Βλ. σημείο 63 των παρουσών προτάσεων.

Γ. Η αυτεπάγγελτη ή κατόπιν αιτήματος διαδίκου εφαρμογή του άρθρου 10 του κανονισμού 650/2012

73. Επανέρχομαι στο ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου: οφείλει το δικαστήριο να κρίνει εαυτό αρμόδιο βάσει κανόνα απονομής διεθνούς δικαιοδοσίας τον οποίο δεν επικαλέστηκαν οι διάδικοι και ο οποίος έχει εφαρμογή σε μη αμφισβητηθέντα, αλλά και μη προβληθέντα προς στήριξη της διεθνούς αυτής δικαιοδοσίας, πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης;

74. Εκ πρώτης όψεως, ο κανονισμός 650/2012 δεν προβλέπει ρητώς συγκεκριμένη δικονομική μεταχείριση για το άρθρο 10. Εξ αυτού θα μπορούσε να συναχθεί ότι ο νομοθέτης εσκεμμένως έπραξε τούτο, καταλείποντας τη ρύθμισή του στις διατάξεις του εσωτερικού δικονομικού δικαίου κάθε κράτους μέλους.

75. Φρονώ, ωστόσο, ότι το συμπέρασμα αυτό δεν είναι ορθό. Κατά την άποψή μου, υφίστανται στοιχεία που αναιρούν το τυπικού χαρακτήρα επιχείρημα και επιτρέπουν να υποστηριχθεί μια διαφορετική θέση όταν η αυτεπάγγελτη ενέργεια του δικαστηρίου λαμβάνει χώρα υπό συνθήκες όπως οι υπό κρίση.

76. Εν συνεχεία εκθέτω τους λόγους στους οποίους στηρίζω τη γνώμη μου. Μόνον επικουρικώς, για την περίπτωση που η γνώμη μου αυτή δεν γίνει δεκτή από το Δικαστήριο, αναφέρομαι παρακάτω στην πρώτη θέση (αυτή που υποστηρίζει ότι η λύση του προβλήματος εναπόκειται στη νομοθεσία κάθε κράτους μέλους).

1. Επιχειρήματα υπέρ της αυτεπάγγελτης εφαρμογής (υπό τις υπό κρίση συνθήκες)

77. Προτείνω ότι, υπό τις υπό κρίση συνθήκες, το εθνικό δικαστήριο ενώπιον του οποίου έχει αχθεί υπόθεση βάσει του άρθρου 4 του κανονισμού 650/2012 οφείλει να κρίνει αυτεπαγγέλτως ότι έχει διεθνή δικαιοδοσία σύμφωνα με το άρθρο 10, ακόμη και αν οι αιτούντες δεν έχουν επικαλεστεί τη συγκεκριμένη διάταξη.

78. Η πεποίθησή μου στηρίζεται σε εκτιμήσεις που συνδέονται: α) αφενός, με την υποχρέωση του δικαστηρίου να ελέγξει το ίδιο τη διεθνή δικαιοδοσία του, κατά το άρθρο 15 του κανονισμού 650/2012, και β) αφετέρου, με αποφάσεις του Δικαστηρίου σχετικά με τα στοιχεία τα οποία οφείλει να σταθμίσει το δικαστήριο κατά τον έλεγχο της διεθνούς δικαιοδοσίας του, όταν ένας διάδικος την αμφισβητεί.

79. Όσον αφορά το άρθρο 15 του κανονισμού 650/2012, όπως έχω ήδη επισημάνει, υποχρεώνει το δικαστήριο να προβεί σε αυτεπάγγελτη εξέταση προκειμένου να διαπιστώσει την έλλειψη διεθνούς δικαιοδοσίας του.

80. Ωστόσο, κατά την εξέταση της διεθνούς δικαιοδοσίας του «δυνάμει του [παρόντος] κανονισμού», το δικαστήριο οφείλει να διερευνήσει όλα τα κριτήρια που θεσπίζει το κεφάλαιο II. Δύναται να κρίνει αυτεπαγγέλτως ότι δεν έχει διεθνή δικαιοδοσία μόνον όταν –και στον βαθμό που– κανένας κανόνας του κανονισμού 650/2012 δεν του απονέμει διεθνή δικαιοδοσία. Ως εκ τούτου, η εξέταση δεν περιορίζεται σε συγκεκριμένους κανόνες του κανονισμού ή σε εκείνον τον οποίον επικαλείται ο ενδιαφερόμενος και μόνον.

81. Εξ αυτού συνάγω ότι, εάν το δικαστήριο εκτιμά ότι υφίσταται διάταξη δυνάμει της οποίας έχει όντως διεθνή δικαιοδοσία, δεν μπορεί να αντλήσει τις συνέπειες του άρθρου 15 του κανονισμού 650/2012, τη συνδρομή του οποίου οφείλει υποχρεωτικώς να εξετάσει. Ακόμη και αν ο κανόνας

επί του οποίου εδράζεται η διεθνής δικαιοδοσία του δεν είναι ο προβληθείς από τον αιτούντα, θα αποτελούσε, εντούτοις, υπέρμετρη τυπολατρία να αγνοηθεί άλλος κανόνας ο οποίος, αν και δεν έχει προβληθεί, του απονέμει επαρκή διεθνή δικαιοδοσία για να εκδικάσει τη διαφορά⁴³.

82. Ο κανονισμός 650/2012 δεν προσδιορίζει τους όρους του ελέγχου της διεθνούς δικαιοδοσίας, ήτοι, εάν αυτός είναι αυτεπάγγελτος ή κατόπιν αιτήματος διαδίκου. Συγκεκριμένα, ουδεμία αναφορά κάνει στα στοιχεία που πρέπει να λάβει υπόψη το δικαστήριο ή στον τρόπο εντοπισμού τους.

83. Υφίστανται, ωστόσο, ορισμένα κριτήρια ως προς το ζήτημα αυτό σε αποφάσεις του Δικαστηρίου που έχουν εκδοθεί σε σχέση με τον έλεγχο της διεθνούς δικαιοδοσίας στο πλαίσιο του κανονισμού (ΕΚ) 44/2001⁴⁴.

84. Σύμφωνα με τις εν λόγω αποφάσεις, το καθήκον του δικαστηρίου που προβαίνει στον έλεγχο αυτό όχι μόνο δεν περιορίζεται σε ό,τι ισχυρίζεται ο αιτών, αλλά εκτείνεται σε όλα τα στοιχεία των οποίων το ίδιο έχει λάβει γνώση, χωρίς, ωστόσο, να οφείλει, να διερευνήσει είτε τη συνδρομή άλλων είτε το υποστατό τους⁴⁵.

85. Το Δικαστήριο στηρίζει τη θέση του στον σκοπό της ορθής απονομής της δικαιοσύνης, η οποία αποτελεί τη βάση του κανονισμού 44/2001, και στον οφειλόμενο σεβασμό προς την αυτονομία του δικαστηρίου κατά την επιτέλεση των λειτουργιών του⁴⁶.

86. Δεν αντιλαμβάνομαι γιατί η νομολογία αυτή θα έπρεπε να περιοριστεί στο συγκεκριμένο άρθρο το οποίο ερμηνεύει ή στην περίπτωση κατά την οποία η διεθνής δικαιοδοσία εξετάζεται κατόπιν αιτήματος διαδίκου και όχι αυτεπαγγέλτως⁴⁷.

87. Είναι, επομένως, θεμιτό, κατά τη γνώμη μου, το άρθρο 10, σε συνδυασμό με το άρθρο 15 του κανονισμού 650/2012, να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν υποχρεώνει το δικαστήριο να αναζητήσει ενεργητικώς πραγματική βάση προκειμένου να αποφανθεί επί της διεθνούς δικαιοδοσίας του σε συγκεκριμένη υπόθεση, πλην όμως το καλεί να εντοπίσει, περιοριζόμενο στα μη αμφισβητούμενα πραγματικά περιστατικά, βάση για τη διεθνή δικαιοδοσία του διαφορετική ενδεχομένως από εκείνη που προβάλλει ο αιτών. Εκτιμώ ότι, στην υπό κρίση υπόθεση, οφείλει να κρίνει αυτεπαγγέλτως ότι έχει διεθνή δικαιοδοσία.

⁴³ Στο σημείο 103 της γνώμης στην υπόθεση *Mercredi* (C-497/10 PPU, EU:C:2010:738), η οποία αφορούσε τον κανονισμό (ΕΚ) 2201/2003 του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2003, για τη διεθνή δικαιοδοσία και την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας ο οποίος καταργεί τον κανονισμό (ΕΚ) 1347/2000 (ΕΕ 2003, L 338, σ. 1), ο γενικός εισαγγελέας P. Cruz Villalón κατέληξε ομοίως στο συμπέρασμα ότι από την οικονομία του κανονισμού προκύπτει η υποχρέωση των δικαστηρίων να θεμελιώσουν αυτεπαγγέλτως τη δικαιοδοσία τους στον κανονισμό 2201/2003. Υποστήριξε ότι το έργο του δικαστηρίου δεν εξαντλείται στον έλεγχο που προβλέπει το άρθρο 17 του κανονισμού 2201/2003, αντίστοιχο προς το άρθρο 15 του κανονισμού 650/2012. Δεν εισέφερε άλλα στοιχεία για την απάντησή του, καθόσον η προτεινόμενη από αυτόν απάντηση συναγόταν με σαφήνεια («ασφαλώς») από την ίδια τη λογική του συστήματος: συγκεκριμένα, δεν περιόρισε την απάντησή του στο γεγονός ότι η εν λόγω υπόθεση αφορούσε τα συμφέροντα του παιδιού.

⁴⁴ Κανονισμός του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (ΕΕ 2001, L 12, σ. 1)

⁴⁵ Βλ. αποφάσεις της 28ης Ιανουαρίου 2015, *Kolassa* (C-375/13, EU:C:2015:37, σκέψη 64) και της 16ης Ιουνίου 2016, *Universal Music International Holding* (C-12/15, EU:C:2016:449, σκέψη 45). Οι αποφάσεις αυτές αφορούσαν το άρθρο 5, παράγραφος 3, του κανονισμού 44/2001.

⁴⁶ Όπ.π.

⁴⁷ Βλ. υποσημείωση 7 των παρουσών προτάσεων όσον αφορά το καθήκον του δικαστηρίου να παράσχει στους διαδίκους τη δυνατότητα να εκφράσουν την άποψή τους επί των στοιχείων στα οποία πρόκειται να στηρίξει την απόφασή του, όταν αυτό επιτάσσει η τήρηση της αρχής της κατ' αντιμωλία συζήτησης.

2. Απουσία ρητής λύσης στον κανονισμό 650/2012. Δικονομική αυτονομία και όρια

88. Για την περίπτωση που το Δικαστήριο δεν συμμεριστεί εν τέλει τη συλλογιστική αυτή, θα εξετάσω επικουρικώς τη θέση η οποία, όπως ανέφερα⁴⁸, εστιάζει στην απουσία ρητής δικονομικής ρύθμισης στο άρθρο 10 του κανονισμού 650/2012 για να υποστηρίξει ότι το ζήτημα το οποίο τίθεται με το υποβληθέν προδικαστικό ερώτημα επιλύεται βάσει του δικονομικού δικαίου κάθε κράτους μέλους.

89. Υπό την οπτική αυτή, η οποία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί *κλασική*⁴⁹, θα αρκούσε η εφαρμογή της πάγιας νομολογίας του Δικαστηρίου, κατά την οποία:

- οι κανόνες του δικαίου της Ένωσης λειτουργούν εντός των συστημάτων των κρατών μελών·
- ελλείπει σχετικής ρύθμισης της Ένωσης, «οι διαδικαστικές λεπτομέρειες που έχουν σκοπό να εξασφαλίζουν την προάσπιση των δικαιωμάτων που οι ιδιώτες έλκουν από το δίκαιο της Ένωσης εμπίπτουν στην εσωτερική έννομη τάξη εκάστου κράτους μέλους δυνάμει της αρχής της διαδικαστικής αυτονομίας των κρατών μελών, υπό την προϋπόθεση, πάντως, ότι οι σχετικές ρυθμίσεις δεν είναι λιγότερο ευνοϊκές από εκείνες που διέπουν παρόμοιες καταστάσεις εσωτερικής φύσεως (αρχή της ισοδυναμίας) και δεν καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που χορηγεί η έννομη τάξη της Ένωσης (αρχή της αποτελεσματικότητας)»⁵⁰.
- τα δικαστήρια εφαρμόζουν τους δικονομικούς κανόνες που προβλέπει η εσωτερική έννομη τάξη τους «μόνο στο μέτρο που δεν θίγουν τον λόγο ύπαρξης, τον σκοπό και την πρακτική αποτελεσματικότητα» του αντίστοιχου κανόνα της Ένωσης⁵¹.

90. Ο κανονισμός 650/2012 δεν προβλέπει, επαναλαμβάνω, συγκεκριμένη δικονομική μεταχείριση για το άρθρο 10. Το πράττει, αντιθέτως, για άλλες διατάξεις, με τις οποίες απαιτεί ρητώς είτε πρωτοβουλία του διαδίκου είτε την αυτεπάγγελτη παρέμβαση της επιλαμβανόμενης αρχής⁵².

91. Η ερμηνεία της σιωπής του άρθρου 10 του κανονισμού 650/2012 επί του ζητήματος αυτού ως έμμεσης παραπομπής στις διατάξεις των εθνικών δικαίων θα μπορούσε να υποστηριχθεί (ως κατ' αρχήν προσέγγιση) μόνον εφόσον εκλαμβάνονταν ως ηθελημένος αποκλεισμός και όχι ως απλή παράλειψη. Αφ' ης στιγμής άλλα άρθρα του ίδιου κανονισμού παραπέμπουν ρητώς στο εθνικό δικονομικό δίκαιο (άρθρα 66 ή 71), η απουσία τέτοιας παραπομπής στο άρθρο 10 θα μπορούσε να σημαίνει ότι το ζήτημα αυτό δεν καταλείπεται στις εθνικές έννομες τάξεις⁵³.

⁴⁸ Σημείο 74 των παρουσών προτάσεων.

⁴⁹ Ως προς την οποία υφίστανται πλείστα παραδείγματα. Όσον αφορά τα νομοθετήματα στον τομέα της δικαστικής συνεργασίας σε αστικές υποθέσεις, βλ., παραδείγματος χάριν, αποφάσεις της 8ης Νοεμβρίου 2005, *Leffler* (C-443/03, EU:C:2005:665, σκέψεις 49 έως 51), της 15ης Οκτωβρίου 2015, *Nike European Operations Netherlands* (C-310/14, EU:C:2015:690, σκέψη 28), της 9ης Νοεμβρίου 2016, *ENEFI* (C-212/15, EU:C:2016:841, σκέψη 30), και της 8ης Ιουνίου 2017, *Vinyls Italia* (C-54/16, EU:C:2017:433, σκέψεις 25 έως 27), ή διάταξη της 28ης Απριλίου 2016, *Alta Realitat* (C-384/14, EU:C:2016:316, σκέψεις 80 έως 85).

⁵⁰ Μεταξύ πολλών άλλων, απόφαση της 20ής Μαΐου 2021, X (Βυτιοφόρα μεταφοράς υγραερίου κίνησης) (C-120/19, EU:C:2021:398, σκέψη 69).

⁵¹ Βλ. διάταξη της 28ης Απριλίου 2016, *Alta Realitat* (C-384/14, EU:C:2016:316, σκέψη 85). Η χρησιμοποιούμενη διατύπωση φαίνεται ενίοτε να συνδέεται με την αρχή της αναλογικότητας. Κατά την κρίση μου, πρόκειται μάλλον για την προστασία του «πρακτικού αποτελέσματος» του εφαρμοστέου νομοθετήματος: βλ., στην ίδια αυτήν κατεύθυνση *Szpunar, M.*, «L'effet utile dans la jurisprudence de la Cour de justice en matière de droit international privé», *Travaux du Comité Français de Droit International Privé*, 2018-2020, σ. 153 επ.

⁵² Παράδειγμα για την πρώτη είναι το άρθρο 6, στοιχείο α', ή το άρθρο 12, παράγραφος 1, του κανονισμού 650/2012· για τη δεύτερη, το άρθρο 15.

⁵³ Βλ., επιπλέον, σημεία 77 επ. των παρουσών προτάσεων.

92. Εάν, υποθετικώς, γινόταν δεκτό ότι το ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου ως προς την κατανομή ρόλων μεταξύ δικαστηρίου και διαδίκων, δυνάμει του άρθρου 10 του κανονισμού 650/2012, έπρεπε να λάβει την απάντηση που δίνει η γαλλική έννομη τάξη, οι συνέπειες για την υπό κρίση υπόθεση θα ήταν οι εξής:

- ο έλεγχος της διεθνούς δικαιοδοσίας για τον οποίον κάνει λόγο το άρθρο 10 του κανονισμού 650/2012 θα ήταν αυτεπάγγελτος⁵⁴, εφόσον κάτι τέτοιο επιβάλλει το εν λόγω δίκαιο για παρόμοιες αιτήσεις υποβαλλόμενες δυνάμει αυτού⁵⁵.
- αντιθέτως, το άρθρο αυτό θα είχε εφαρμογή μόνον κατόπιν επίκλησής του από το ενδιαφερόμενο μέρος, εφόσον κάτι τέτοιο ισχύει για παρόμοιες κατά το εσωτερικό δίκαιο αιτήσεις, εκτός εάν η μέθοδος αυτή καθιστούσε στην πράξη πρακτικά αδύνατη ή εξαιρετικά δυσχερή την άσκηση δικαιωμάτων που απορρέουν από την έννομη τάξη της Ένωσης ή εάν εμπόδιζε το πρακτικό αποτέλεσμα του υπό εξέταση κανόνα.

93. Το αιτούν δικαστήριο δεν παρέχει επαρκείς πληροφορίες ως προς το εσωτερικό δικονομικό δίκαιό του⁵⁶. Υπό τις συνθήκες αυτές, οποιαδήποτε εκτίμηση από πλευράς μου ως προς το εάν η εφαρμογή του άρθρου 10 του κανονισμού 650/2012 μόνον κατόπιν αιτήματος διαδίκου συνάδει με τις αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας καθώς και με τον σεβασμό του πρακτικού αποτελέσματος του άρθρου αυτού, θα αποτελούσε εικασία.

V. Πρόταση

94. Βάσει των προεκτεθέντων, προτείνω να δοθεί η ακόλουθη απάντηση στο Cour de cassation (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Γαλλία):

«Το άρθρο 10, παράγραφος 1, στοιχείο α', του κανονισμού (ΕΕ) 650/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 4ης Ιουλίου 2012, σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση και εκτέλεση αποφάσεων, την αποδοχή και εκτέλεση δημόσιων εγγράφων στον τομέα της κληρονομικής διαδοχής και την καθιέρωση ευρωπαϊκού κληρονομητηρίου, έχει την έννοια ότι, όταν ο θανών δεν είχε την τελευταία συνήθη διαμονή του σε κανένα κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το δικαστήριο κράτους μέλους στο οποίο ήχθη

⁵⁴ Όπως ανέφερα προηγουμένως, η σημασία της φράσης «αυτεπάγγελτα» δεν είναι μονοσήμαντη. Το εύρος της ενδεχόμενης υποχρέωσης αυτεπάγγελτης εφαρμογής του ευρωπαϊκού κανόνα θα καθοριστεί βάσει της γαλλικής έννομης τάξης (παραδείγματος χάριν, ως προς το εάν το δικαστήριο υποχρεούται να διερευνήσει τα πραγματικά περιστατικά τα οποία θεμελιώνουν τη διεθνή δικαιοδοσία του ή εάν μπορεί ή οφείλει να ζητήσει από τον ενδιαφερόμενο διάδικο να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία).

⁵⁵ Ο εντοπισμός του εθνικού κανόνα ο οποίος επιφυλάσσει παρόμοια δικονομική μεταχείριση με αυτή του άρθρου 10 του κανονισμού 650/2012 πρέπει να γίνει λαμβανομένων υπόψη όσων έχουν εκτεθεί για τον σκοπό του άρθρου αυτού και του επιθέτου «επικουρική» της διεθνούς δικαιοδοσίας που απονέμει.

⁵⁶ Εάν δεν απατώμαι, υφίστανται αποφάσεις του Cour de cassation (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου) σχετικά με την εφαρμογή κανόνων του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου της Ένωσης, ανεξαρτήτως της επίκλησής τους από διάδικο. Παραδείγματος χάριν, η απόφαση του Cour de cassation, Chambre civile 1 (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, πρώτο τμήμα πολιτικών διαφορών), της 22ας Φεβρουαρίου 2005, 02-20.409, η οποία έχει σχολιαστεί εκτενώς από τη θεωρία, αναίρεσε την ανααιρεσιβαλλόμενη απόφαση η οποία δεν είχε εφαρμόσει αυτεπάγγελτως το άρθρο 2, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού (ΕΕ) 1347/2000 του Συμβουλίου, της 29ης Μαΐου 2000, περί της διεθνούς δικαιοδοσίας, αναγνώρισης και εκτέλεσης αποφάσεων σε γαμικές διαφορές και διαφορές γονικής μέριμνας έναντι των κοινών τέκνων των συζύγων (ΕΕ 2000, L 160, σ. 19). Δεν είναι σαφές σε ποια δικονομική βάση στηρίχθηκε η ανααιρετική απόφαση. Πιο πρόσφατα, το ίδιο δικαστήριο απεφάνθη υπέρ της αυτεπάγγελτης εφαρμογής ενός κανόνα σύγκρουσης του ευρωπαϊκού δικαίου, ήτοι, του άρθρου 6 του κανονισμού (ΕΚ) 864/2007 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Ιουλίου 2007, για το εφαρμοστέο δίκαιο στις εξωσυμβατικές ενοχές (ΕΕ 2007, L 199, σ. 40). Στηρίχθηκε στο άρθρο 12 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, κατά το οποίο «le juge tranche le litige conformément aux règles de droit qui lui sont applicables» («το δικαστήριο επιλύει τη διαφορά σύμφωνα με τους εφαρμοστέους σε αυτήν κανόνες») και στις αρχές της υπεροχής και της αποτελεσματικότητας του δικαίου της Ένωσης: βλ. απόφαση του Cour de cassation, Chambre civile 1 (Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου, πρώτο τμήμα πολιτικών διαφορών), της 26ης Μαΐου 2021, 19-15.102. Δεν έχω, ωστόσο, στη διάθεσή μου στοιχεία που να επιβεβαιώνουν ότι πρόκειται για πάγια νομολογία.

υπόθεση κληρονομικής διαδοχής οφείλει να κρίνει αυτεπαγγέλτως ότι έχει διεθνή δικαιοδοσία να επιληφθεί της κληρονομικής διαδοχής στο σύνολό της, εάν, υπό το πρίσμα των πραγματικών περιστατικών τα οποία προέβαλαν οι διάδικοι και δεν αμφισβητούνται, ο θανών είχε την ιθαγένεια του εν λόγω κράτους κατά τον χρόνο του θανάτου του και ήταν ιδιοκτήτης περιουσιακών στοιχείων κείμενων σε αυτό».